

Синергетика досліджує об'єкти, що самоорганізуються у всіх сферах, де вони існують, при цьому кожен об'єкт залишається в полі зору традиційних наук, але синергетика додає свої уявлення, термінологію і висновки.

Самоорганізована система (далі **С-система**) завжди має мету, а будь-якій С-системі характерні стани нестійкості, нелінійності розвитку, дисипативності, але в той же час у неї існують положення динамічної стійкості.

Поняттю **«атрактор»** протистоїть поняття **«репелер»**, що є набором параметрів і їх значень, які «відштовхують» С-систему від положення рівноваги в тому сенсі, що він вводить обмеження різної природи на свободу прагнення С-системи до мети та рівноваги.

Основним інструментальним поняттям синергетики є термін **«параметр порядку»** – найбільш рухливий, мінливий параметр С-системи, динаміка якого зумовлена відносною незалежністю від інших параметрів.

Досліджуючи риторику очевидності, впливає поняття риторики очевидності, що по І. Канту, відповідальне за вирішення питань про те, як і які поняття ми складаємо апріорі про речі, щоб підвести під них все, що може бути дано в спогляданні взагалі.

Від того, в якому ракурсі представиться нам недосконалість методологічної бази сучасної лінгвістики, залежить прогноз її подальшого розвитку, які у Р.М. Фрумкіної називаються «ідеальними проектами» – відповіді на питання про те, що потрібно вивчати, як потрібно це вивчати, і чому цінністю вважається вивчення саме "цього", а не чогось іншого.

Ідеальний проект майбутнього для лінгвістики повинен створювати «чому-науку», уникати редукаціонізму рівнів, імпорту «точності» визначень, узятих з інших наук і лінгвосинергетика претендує на статус «чому-лінгвістики», але все одно не містить в собі всіх відповідей.

Академік Р.М. Фрумкіна, висловлюючи думку про недосконалість методологічної бази сучасної лінгвістики, стверджує, що на відміну від представників точних і природничих наук гуманітарії не часто розмірковують про методи і процедури, якими самі вони постійно користуються.

Головна перевага синергетичної парадигми в лінгвістиці, як і в інших науках, полягає в її ступені евристичності, що є здатністю висувати гіпотези при неповному знанні природи досліджуваного об'єкта, знаходити аналогії і створювати на цій основі ряд моделей об'єкта.

Дискусії про прийняття / неприйняття лінгвосинергетики свідчать про наявність в ній глибокого змісту, і, можливо, на нас чекає новий ідеальний проект в лінгвістиці, а його істотним чинником організації стане акцент на вивчення синергії мови і мови – основних джерел зародження, актуалізації та передачі сенсу.

Література

1. Герман І. А. Лінгвосинергетика / І. А. Герман. – Барнаул: Алтайська акад. економіки та права, 2000. – 188 с.
2. Піотровський Р.Г. Лінгвістична синергетика: вихідні положення, перші результати, перспективи / Р.Г. Піотровський. – СПб.: Філологічний фак-т СПбГУ, 2006. – 160 с.

ДВОРЯНКІН Віктор

ВІДБИТТЯ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ В ДІАЛЕКТНОМУ ТЕКСТІ

На сучасному етапі дедалі частіше науковці звертаються до вивчення проблем духовної культури українців на мовному матеріалі. Особливо важливим є залучення діалектних записів, оскільки саме в говірках різноманітні номінаційні процеси спостерігаємо в їх природнішому виявленні, ніж у літературній мові (див., напр.: [1–4]).

Одним з актуальних питань вітчизняної діалектології залишається студіювання говіркових текстів, які містять інформацію про повір'я, прикмети та звичаї, пов'язані з

житлом, хлібом і деякими предметами побуту. Вдячним матеріалом стали записи зв'язних текстів, здійснені 2012 року в українській східностеповій говірці с. Красноармійське Новоазовського району Донецької області (нині – с. Хрещатицьке Новоазовського району Донецької області, входить до ОРДЛО).

Нижче розглянемо фрагменти говіркових текстів, які містять низку відомостей про елементи духовної культури типових діалектоносій.

Так, засвідчено, що важливе значення в оселі має поріг, із яким пов'язано чимало прикмет і звичаїв. Не випадково інформант (Гамалій Микола Андрійович, 1949 року народження, освіта – 8 класів, пенсіонер) згадує: *по'р'іг^x / м'ій¹ бат'ко ка'заў / це обе^uп'іг^x // ну / з'вичайі бу'ли та'к'і / шо¹ чере^uс по'р'іг^x бат'ко не^u разри'шаў нам пере^uда'ват' / в'еш'ч'і / раз'н'і / з'рош'і / ну шо було // надо було насту'пити на по'р'іг^x а'бо зай'ти до хати / і коли ми пост'ройіли хату / то¹ мати нати'рала по'р'іг^x часни'ком з'с'іл':у / шоб^uў'с'ака не'чиста / сила не^u за'ходила на по'р'іг^x / о'це та'ке йа з'найу.*

Магічну роль, за народними уявленнями, виконує поріг разом із деякими предметами побуту: *зупи'н'али дош'ч' // бат'ко коли ви'ходиў / бачиў / шо дош'ч' / сил'ний ўже і'де / /кидаў кочер'гу і ло'паточку за по'р'іг^x / с'таўши на по'р'іг^x /кидаў // ну / о'це була прик'мета / шо дош'ч' / должен с'коро / конч'іца // ста'раўс'а / шоп кре^uс'том во'ни ў'пали.*

Звертає на себе увагу уявлення щодо приготування хліба: *ну було та'ке / шо коли хл'ібⁿ не^u ўда'ваўс'а / ну т'істо не^u п'ід'ходило / ро'били / шо ро'били / ну йа'ке було т'істо / спек'ли // а'мати ч'істила / д'іжу но'жом хре'ш'ченим і / по'ч'істиўши / нати'рала ци'булейу і / сол':у / пот'ім / мила / д'іжу / перевер'тала / д'іжу і три / раза хре^uс'тила цим же с'в'а'ченим но'жом / і ўсе.*

Збереглися відомості про зв'язок житла з такою міфологічною істотою, як чорт. Носій говірки застерігає: *нел'з'а було остаўл'ат' ў с'туп'і тоў'кач // бат'ко ўс'і'да кри'чаў на / мат'ір / ка'же / не^u бро'сай тоў'ка'ча ў с'туп'і / то'го шо / буде чорт / ц'ілу н'іч тоў'к'ти там / про'со.*

Інший інформант (Улітко Галина Дмитрівна, 1937 року народження, освіта – 7 класів, пенсіонерка) розповідає про давній звичай хліб ламати, а не різати: *само п'равил'но ла'мат' / хл'ібⁿ ла'мали / так йак / заїде та / ка'же / отло'ми ме^uн'і ку'сочок хл'іба і по'сип' сол':у / і ку'сочок цибу'лини / це було так во'но / а / р'ізат' н'і'де / це ўже с'тали ми ос' при ўлас'т'ах / р'ізат' хл'ібⁿ / а то од'ломши // а йак кукуру'з'аний пек'ли / то в'ін сам роспа'даўс'а. Як бачимо, діалектоносій усвідомлює, що традиція ламати хліб зазнала змін: нині здебільшого його ріжуть.*

Зафіксовані матеріали свідчать про тісний зв'язок людини із житлом, зокрема з предметами, які найчастіше використовували в повсякденному житті. Перспективним вважаємо ґрунтовний опис збережених культурних традицій на основі зв'язних текстів, зібраних в українських новожитних східностепових говірках Південної Донеччини.

Література

1. Діалекти в синхронії та діахронії: загальнослов'янський контекст : тези доповідей міжнародної конференції / за ред. П. Ю. Гриценка ; Ін-т укр. мови НАН України. Київ : КММ, 2014. 524 с.

2. Діалекти в синхронії та діахронії: текст як джерело лінгвістичних студій / відп. ред. П. Ю. Гриценко. Київ : КММ, 2015. 504 с.

3. Клименко Н. Б. Робота над укладанням Хрестоматії українських говірок Донеччини. *Мовознавчий вісник* : зб. наук. пр. / Черкаський нац. ун-т ім. Богдана Хмельницького ; відп. ред. Г. І. Мартинова. Черкаси, 2018. Вип. 24–25. С. 141–148.

4. Клименко Н. Діалектні тексти як джерело дослідження генези та сучасного стану українських говірок Донеччини. *Лінгвістичні студії / Linguistic Studies* : зб. наук. пр. / Донецький нац. ун-т ім. Василя Стуса ; гол. ред. А. П. Загнітко. Вінниця : ДонНУ ім. Василя Стуса, 2018. Вип. 35. С. 135–140.